

JAK SE NEZTRATIT VE ZTRACENÉM RÁJI: ÚSKALÍ PŘEKladU MILTONOVA DÍLA VE SLOVANSKÉM KONTEXTU

Andričík, Marián – Shmiher, Taras. *Translating Milton into the Slavic World*.
Levoča: Modrý Peter, 2023, 127 s.

Tomáš Jajtner

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

tjajtner@ff.jcu.cz

<https://orcid.org/0000-0002-5224-2197>

Kniha překladatele a profesora košické univerzity Mariána Andričíka a jeho ukrajinského kolegy Tarase Shmihera z Národní univerzity Ivana Franka ve Lvově vznikla díky „šťastné náhodě“ (s. 7). Oba sdílejí zájem o tvorbu velkého anglického básníka 17. století a Andričíkův nedávný překlad Miltonových klíčových eposů¹ je přivedl k myšlence zpracovat téma miltonovského překladu nejen ve slovensko-ukrajinském kontextu, ale i v širším prostoru slovanského světa.

Rozsahem se jedná o kratší monografii (127 stran), v níž najdeme čtyři studie, po dvou od obou autorů. V první kapitole se Andričík věnuje recepci a překladu Miltonových děl do slovanských jazyků, ve druhé kapitole pak pojednává o vlastní překladatelské metodě a výzvách, se kterými se jako první překladatel Miltonových eposů do slovenštiny potýkal. Taras Shmiher ve třetí kapitole srovnává slovenský (Marián Andričík) a ukrajinský (Ivan Franko) překlad dramatické básně *Samson Agonistes*. Ve čtvrté studii pak týž autor překládá zajímavou studii o problémech miltonovského překladu v jazycích národů bez „královské“ minulosti (*kingless nations*). Závěrečná, pátá kapitola je rozhovorem tazajícího se T. Shmihera s odpovídajícím M. Andričíkem o jeho cestě k překladu starší a staré anglické literatury (prof. Andričík momentálně dokončuje překlad staroanglického *Beowulfa*).

Knížku lze zařadit do kategorie „kritika překladu“, respektive komparativní translologie, přesto se — už vzhledem k angažovanosti jednoho z autorů — nejedná pouze o nezúčastněné pojednání. Marián Andričík zdůrazňuje, že význam překladu těchto děl zásadně překračuje pouhé zpřístupnění díla napsaného v cizím jazyce: slouží tu totiž jako prostředek tlumočení „světové literatury“ pro mluvčí daného jazyka. Překladatel klíčových kanonických děl si musí být této odpovědnosti vědom (s. 32) a přistupovat ke své práci ve dvojediné roli interpreta a čtenáře. Překladatel starších děl je konfrontován s celou řadou komplexních výzev, které souvisejí nejen s rozdílností jazyků, ale s historickou a kulturní vzdáleností starých textů. Musí však zároveň výsledný tvar vnímat z pozice hypotetického čtenáře, který posuzuje „čitelnost“ textu z pohledu současného člověka. V této perspektivě je psána první kapitola, která shrnuje cestu a důležitost miltonovských překladů v různých slovanských jazycích. Nepřekvapí, že Andričík věnuje zvláštní pozornost českým překladům, zejména

1 Milton, John. *Stratený raj*. Prel. Marián Andričík. Levoča: Modrý Peter, 2020; Milton, John. *Vrátěný raj — Samson bojovník*. Prel. Marián Andričík. Levoča: Modrý Peter, 2022.

epochálnímu překladu Josefa Jungmanna z roku 1811. Hovoří nejen o legitimizačním významu tohoto překladu pro češtinu, ale i o množství užitých neologismů, které se navzdory experimentátorství někdy ukázaly jako perspektivní. Autor zmiňuje i o sto let mladší překlad Josefa Julia Davida (1911), který se ale ani zdaleka netěšil takové pozornosti, mimo jiné kvůli různým zvláštěm při volbě slov i v syntaxi, kvůli nimž je obtížně čitelný. Od té doby žádný úplný překlad do češtiny nevznikl, což je jistě velký překladatelský dluh.

Situace slovenského překladu je mnohem překérnějši: je to jednak z důvodu relativní novosti kodifikované slovenštiny, ale i proto, že podobně jako Ukrajinci museli Slováci velmi dlouho bojovat za své jazykové, kulturní i politické sebeurčení. Tento kontext volá po různých způsobech kompenzace, jejichž úspěšnost je ovšem případ od případu odlišná. Taras Šmihier velmi otevřeně líčí úskalí i omezení překladů Miltona do slovenštiny i ukrajinštiny ve snaze vydržet napětí mezi maximální věrností originálnímu významu v angličtině a možnostmi obou jazyků. Slované jazyky obecně zápasí se sémantickou hustotou angličtiny, což nezřídka vedlo (a někdy stále vede) k obtížným kompromisům: buď k výpustkám, nebo naopak k prodlužování textu ve snaze zachovat maximum významu (což v případě *Ztraceného ráje* znamená někdy i stovky veršů navíc jako v Jungmannově překladu, v ruském překladu Arkadije Steinberga pak i o celé tisíce, konkrétně z 10565 na neuvěřitelných 14000). Jiný zásadní problém vyvstává v souvislosti s tvořením jambu u jazyků s pravidelným přízvukem, případně s tradicí ženského zakončení verše jako v polštině.

Studie se ale nezabývá pouze technickými problémy překladu. Připomíná též různé konfesijní výklady Miltonova díla i jeho obtížnou recepci v katolických zemích (ostatně není bez zajímavosti, že *Ztracený ráj* byl na indexu zakázaných knih pro katolíky až do roku 1900) a samozřejmě též otázky spojené s interpretací tohoto náboženského eposu ve společnosti, v níž už je znalost Bible, ale i celé řady běžných náboženských symbolů velmi omezená. Podobná obtíž nastává při překladu eposu s monarchickými aluzemi do „demokratických“ kultur národů, jakými jsou právě Slováci či Ukrajinci, tj. bez „královské“ historie a často i bez náležité terminologie s tím spojené.

Nejen z těchto důvodů je kniha pozoruhodným průvodcem po dobrodružství překladu. Fakt, že je psána z perspektivy aktivního překladatele, který umí komplexnost překladatelských dilemat nejen analyzovat, ale sám se s nimi při vlastní práci potýkal, dává celé studii dimenzi, jež překračuje žánr čistě „akademické kritiky“ překladu. Překvapí také otevřenost, s níž se spoluautor Taras Šmihier často velmi kriticky vyjadřuje k nedostatkům Andričikova slovenského převodu. Lze tak hovořit o jakémsi trojím pohybu celé studie: informuje o překladatelské tradici miltonovského kánonu ve slovanských jazycích, reflektuje proměňující se významnost Miltona jako kanonického autora včetně nároků, které to klade na čtenáře, překladatele a interpreta, a v neposlední řadě je svědectvím o vlastní nesnadné cestě k překladu. Dokládá to i závěrečný rozhovor, v němž se zajímavě tematizují i takové otázky, jako je nedostatek historické slovní zásoby ve slovenštině, vztah mezi náboženským přesvědčením překladatele a jeho dispozicí k překladu Miltonových děl i problém aktualizace a „modernizace“ (s. 101) při převodu starých děl (včetně zmiňovaného *Beowulfa*).

Přínos této malé, ale významově hutné knížky vidím nejen v tom, že zajímavě kontextualizuje význam (převodů) díla Johna Miltona ve slovanském světě, ale

i v tom, že nabízí kritickou reflexi vlastní překladatelské práce. Lze-li podle Geoga Steinera (1929–2020) rozlišit čtyři hlavní období dějin překladu² — přičemž první (od Cicera po vydání Tytlerova *Eseje o překladatelských zásadách* z roku 1791) lze charakterizovat „bezprostředně empirickým zaměřením“ (*immediate empirical focus*), v němž se teorie rodí z praxe, zatímco vývoj v následujících třech periodách charakterizuje postupující kritická reflexe překladu z neautorské perspektivy —, pak lze Andričkovu a Shmihеровu práci označit za zdařilou kombinaci přístupů z vnějšku i z nitra překladatelské praxe. Vzniká tím plodné napětí, v jehož centru je nakonec nový, živý text překladu, který chce i přes vzdálenost času tlumočit všechny podstatné hodnoty tohoto osového textu anglické literatury 17. století.

Moje zkušenost učitele staré literatury vnímá „ztracenost“ *Ztraceného ráje* ještě v jiné perspektivě: je možné se v něm snadno ztratit, a to nejen v anglickém originále. Překladatel si k textu musí vybudovat velmi intimní vztah, protože řeší bezpočet jeho technických i interpretačních záležitostí. Pomůže-li tento překlad k restituci kanonického významu Miltonova eposu, dokázal toho profesor Andričík pro slovenskou perspektivu pojmu „světová literatura“ víc než dost. Na závěr si lze jen přát, abychom se i v českém prostředí už brzy dočkali nového, poučeného a jazykově bohatého převodu, v němž se neztratí ani Miltonovo mistrovství, ani současný čtenář.

2 Steiner, George. *Po Babelu: Otázky jazyka a překladu*. Přel. Šárka Grauová. Praha: Triáda, 2010.